

ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ В ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

Ріппа М.Б.

Предметом дослідження є процеси реформування систем пенсійного забезпечення в країнах з розвинутою і перехідною економіками, існуючі та перспективні моделі комбінованих пенсійних систем: модернізованих солідарних, накопичувальних та приватних, які є більш фінансово стійкими в умовах демографічних та економічних змін.

Мета наукового дослідження полягає у вивченні тенденцій та шляхів модернізації систем пенсійного забезпечення, необхідність якої пов'язана з динамікою демографічної ситуації, старінням населення і загрозами кризи державних фінансів.

Методи дослідження. Для впорядкування термінології, уточнення понятійного апарату, визначення змісту аналітики, обґрунтування та вибору аргументації, критеріїв та комплексної системи показників застосовано методи систематизації та узагальнення, іманентного компаративного аналізу.

Методологія проведення роботи. Основні положення економічної теорії неоліберальної соціально-ринкової трансформації економіки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків в сфері модернізації систем соціального і пенсійного забезпечення.

Результати роботи. Основний науковий результат дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з проблемами вивчення сучасних тенденцій та шляхів запровадження і розвитку пенсійних реформ в світі та в Україні.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем планування, підготовки, запровадження та реалізації пенсійних реформ в Україні.

Висновки. Показано вплив і потенційну результативність зважених і збалансованих моделей реформування пенсійної системи України в контексті інновацій і динаміки розвитку світових систем пенсійного забезпечення з врахуванням особливостей досвіду запровадження пенсійних систем в розвинених країнах та можливостей його імплементації в межах вітчизняного реформування всієї соціальної сфери.

Ключові слова: пенсія, пенсійна система, страхові внески, страховий стаж, солідарна пенсійна система, умовно-накопичувальна пенсійна система, фінансова стійкість.

ОПЫТ МОДЕРНИЗАЦИИ ПЕНСИОННЫХ СИСТЕМ В ЭКОНОМИЧЕСКИ РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

Ріппа М.Б.

Предметом исследования являются процессы реформирования систем пенсионного обеспечения в странах с развитой и переходной экономикой, существующие и перспективные модели комбинированных пенсионных систем: модернизованных солидарных, накопительных и частных, которые являются финансово более устойчивыми в условиях демографических та экономических изменений.

Цель научного исследования заключается в изучении тенденций и путей модернизации систем пенсионного обеспечения, необходимость которой связана с динамикой демографической ситуации, старением населения и угрозами кризиса государственных финансов.

Методы исследования. Для упорядочения терминологии, уточнения понятийного аппарата, определения содержания аналитики, обоснования и выбора аргументации, критериев и комплексной системы показателей используются методы систематизации и обобщения, имманентного компаративного анализа.

Методология проведения работы. Основные положения экономической теории неоліберальной социально-рыночной трансформации экономики, работы отечественных и зарубежных ученых и практиков в сфере модернизации систем социального и пенсионного обеспечения.

Результаты работы. Основной научный результат исследования заключается в теоретическом обосновании и практическом решении комплекса вопросов, связанных с проблемами изучения современных тенденций и путей внедрения и развития пенсионных реформ в мире и на Украине.

Отрасль использования результатов. Результаты данного исследования могут быть использованы в сфере изучения проблем планирования, подготовки, внедрения и реализации пенсионных реформ на Украине.

Выводы. Показаны влияние и потенциальная результативность взвешенных и сбалансированных моделей реформирования пенсионной системы Украины в контексте инноваций и динамики развития мировых систем пенсионного обеспечения с учетом особенностей опыта внедрения пенсионных систем в развитых странах и возможностей его имплементации в рамках отечественного реформирования всей социальной сферы.

Ключевые слова: пенсия, пенсионная система, страховые взносы, страховой стаж, солидарная пенсионная система, условно-накопительная пенсионная система, финансовая устойчивость.

EXPERIENCE OF MODERNIZATION OF PENSION SYSTEMS IN ECONOMICALLY DEVELOPED COUNTRIES

Rippa M.B.

The subject of the study are the processes of reforming pension systems in countries with developed and transition economies and existing and prospective models of combined pension systems: modernized solidarity, cumulative and private, which are financially more stable in conditions of demographic and economic changes.

The purpose of the research is to study the trends and ways of modernization of the pension system, the need for which is related to the dynamics of the demographic situation, the aging of the population and the threat of a crisis in public finances.

Methods of research. To order terminology, refine the conceptual apparatus, determine the content of analytics, substantiate and select arguments, criteria and a complex system of indicators, methods of systematization and generalization, immanent comparative analysis are used.

Methodology of the work are the main provisions of the economic theory of the neoliberal social and market transformation of the economy, the work of domestic and foreign scientists and practitioners in the field of modernization of social and pension provision systems.

Results of the work. The main scientific result of the research is the theoretical substantiation and practical solution of a set of issues related to the problems of studying modern trends and ways of introducing and developing pension reforms in the world and in Ukraine.

Use of results. The results of this study can be used in the study of problems of planning, preparation, implementation and development of pension reforms in the Ukraine.

Conclusions. The influence and potential effectiveness of weighted and balanced models of reforming the pension system of the Ukraine in the context of innovations and the dynamics of the development of world pension systems are shown, taking into account the specifics of the experience of implementing pension systems in developed countries and the possibilities of implementing it within the framework of domestic reform of the entire social sphere.

Keywords: pension system, insurance premiums, the insurance period, the PAYG pension system, conditionally funded pension system, financial stability.

Актуальність. Наприкінці ХХ початку ХХІ століття країни «загального добробуту» зіткнулися із серйозними соціальними проблемами, що загрожують кризою державних фінансів. Найгострішим елементом кризи стала якраз система пенсійного забезпечення населення. Оскільки ні солідарна ні накопичувальна системи не вирішують тиску з боку старіючого населення, фінансові можливості не відповідають вимогам фінансування, весь час зростає потреба для їх забезпечення. Зростаючий процес постаріння населення створює безпрецедентні фінансові проблеми, робить неможливим фінансування в колишніх масштабах пенсійного забезпечення з державних бюджетів. Система державних пенсій поступово уступає місце пенсійній системі співучасті (*stakeholder pensions*), за якою люди є власниками своєї пенсії, накопичуючи її шляхом регулярних внесків. Тому стає необхідним реформування державних пенсійних систем, що передбачає збільшення пенсійного віку, або віку в якому надається право на одержання пенсії, приватизацію окремих частин пенсійних програм, надання можливості диверсифікованого інвестування існуючих цільових фондів, зміну бази для нарахування розміру допомоги. Одночасно уряди приймають ще ряд заходів і, зокрема, згортають інші соціальні програми (допомога емігрантам, допомога по безробіттю та інші). Крім того приймаються заходи щодо призупинення та скорочення державного боргу з тією метою, щоб на майбутнє вивільнити кошти на соціальні цілі. Таким чином, починаючи з 80-х років ХХ століття реформи пенсійних систем майже у всіх країнах стали об'єктивною необхідністю.

Аналіз досліджень та публікацій про фінансово-економічні засади соціальної проблематики у цілому та пенсійної, зокрема, висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених-економістів В. Дем'янишина, Е. Лібанової, В. Мельничука, Б. Надточія, А. Федоренка, М. Шавариної, В. Яценка, а також зарубіжних науковців С. Васина, М. Денисова, Е. Палмера, В. Роїка, М. Вінера, К. Еклунда, Х. Ламперта, Г. МакТаггарта, Л. Якобсона.

Мета статті – проаналізувати світовий досвід структурних реформ пенсійних систем.

Криза солідарних пенсійних систем у країнах Європи розпочалася в 1970-х роках і стала очевидною на початку 1980-х. Головними її ознаками були величезне зростання витрат на виплату пенсій, які не можна було профінансувати за рахунок підвищення пенсійного податку, збільшення навантаження пенсіонерів на працююче населення (в країнах ОЕСР 1950-го 350 працівників забезпечували 100 пенсіонерів, а 1990-го їх залишилося 250 на 100) [1]. Виникла потреба в активному субсидюванні пенсійної системи трансфертами з державного бюджету, що забирало кошти з інших галузей і гальмувало економічний розвиток країн. Солідарні державні пенсійні системи стали джерелом політичних конфліктів та популістських обіцянок. Коло замикалось і звужувалося. Занепад, а з ним і крах традиційної пенсійної системи стали неминучими.. Економічні, фінансові та соціальні наслідки старіння населення вимагали зважених рішень з урахуванням політичних аспектів, адже пенсіонери складають значну частину електорату; частка працездатного населення знижується, а політична сила літніх людей зростає. Тому починаючи з 1980-х років пенсійні реформи знаходяться в центрі уваги політиків, вчених, бізнесу і профспілок. Поворотним пунктом в історії

розвитку пенсійного забезпечення у світі став 1994 рік, коли Світовий банк опублікував свій знаменитий звіт «Як уникнути кризи поважного віку: політика захисту людей поважного віку і сприяння економічному зростанню». На основі узагальнення розвитку організованого пенсійного забезпечення з моменту його виникнення та ходу пенсійних реформ у країнах світу в 1980–1994 роках було зроблено висновок, що питання достойного пенсійного забезпечення громадян у межах традиційної солідарної пенсійної системи в принципі не може бути вирішене. Як справжню альтернативу було запропоновано нову модель пенсійної системи, побудованої, як зазначено у звіті, на трьох стовпах, або трьох рівнях.

Комплекс наявних і все більш суттєвих проблем в сфері пенсійного забезпечення та медичного обслуговування громадян похилого віку в XXI ст. для багатьох країн стає одним з глобальних викликів, відповідь на який вимагає непростих рішень і великих за обсягом фінансових ресурсів. С цією метою все частіше висувуються пропозиції про збільшення віку виходу на пенсію, зниження витрат на державне соціальне забезпечення, передачу деяких функцій в області соціального забезпечення приватним структурам. Досить навести оцінки західних експертів щодо можливого зростання страхових тарифів. Щоб зберегти розміри пенсій на досягнутому рівні, страхові тарифи упродовж найближчих 50 років буде потрібно істотно збільшити (у % від заробітної плати): у Франції – с 17 до 28%, в Німеччині – с 20 до 28%, в Італії – с 20 до 46% [1].

Головним питанням при цьому є трансформація існуючої моделі фінансового навантаження, її перерозподіл між суб'єктами правовідносин за допомогою підвищення тарифів внесків, збільшення віку виходу на пенсію, зменшення розмірів пенсій. Всі варіанти реформування солідарних пенсійних систем пов'язані з заходами щодо збільшення доходів пенсійного страхування або скорочення їх витрат. В узагальненому вигляді їх можна згрупувати за наступними двома напрямками.

1. Збільшення доходів пенсійного страхування:

- підвищення страхових тарифів;
- збільшення періодів страхування;
- збільшення кола працівників, що страхуються, і самозайнятого населення.

2. Скорочення витрат пенсійних систем:

- зменшення розмірів окремих видів пенсій;
- звуження кола одержувачів пенсій;
- підвищення пенсійного віку.

Більшість країн використовують комбінований підхід – збільшення тарифів і зниження розмірів пенсій, впроваджуючи в якості домінуючого варіанту вирішення питання зниження розмірів пенсій. Типовий приклад – ФРН, де заплановано поступове (починаючи з 2020 р.) зменшення коефіцієнта заміщення (у громадян з 45-річним страховим стажем) з 70 до 60%, збільшення ролі недержавних пенсійних фондів. В даний час визначальне значення в пенсійній системі Німеччини займає встановлене законом обов'язкове пенсійне страхування. Застрахований працівник, який отримував упродовж більшої частини трудового життя заробітну плату, рівну середній заробітній платі по країні, при наявності 45-річного страхового стажу буде отримувати пенсію в розмірі 2000 євро на місяць. Це дорівнює приблизно 70% чистої середньої зарплати працівників (після всіх відрахувань – прибуткового податку і страхових виплат, які в сукупності складають близько третини заробітної плати). Середній же розмір додаткової корпоративної пенсії, наданої підприємством, сягає 500-600 євро в місяць (четверта частина від страхової пенсії) [2, с.67].

Скорочення обсягів пенсійних виплат може в рівній мірі торкнутися всіх пенсіонерів, або бути вибірковою (тільки відносно окремих категорій одержувачів з більш високим рівнем доходів). Способи збільшення страхових внесків – це перш за все підвищення страхового тарифу або розширення бази для нарахування внеску (наприклад, за допомогою скорочення тіньового ринку праці). Широке коло економічних, соціальних і політичних питань, які пов'язані з визначенням заходів, спрямованих на реформування пенсійних систем, висока соціальна значимість перетворень для життєдіяльності населення – все це вимагає ретельного аналізу і формування відповідної загальнонаціональної стратегії.

У центрі дискусій про реформування систем пенсійного забезпечення, що розгорнулися в останнє десятиліття в наукових і політичних колах західних країн і країн з перехідною економікою, знаходяться непрості питання, пов'язані з низкою проблем:

- пошуком більш ефективних страхових методів і механізмів шляхом створення багаторівневих, взаємодоповнюючих і взаємопов'язаних пенсійних систем;
- активним залученням приватного сектора і самих застрахованих до фінансування пенсійних витрат;
- залученням до процесу колективного і індивідуального пенсійного страхування пенсій осіб, зайнятих на тіньовому ринку праці;
- створенням комплексних інститутів соціального захисту для людей похилого віку.

Пенсійна реформа повинна бути соціально прийнятною (на основі широкого громадського консенсусу), економічно обґрунтованою, а також враховувати реалії демографічного стану праці. В першу чергу вона повинна відповідати інтересам громадян, а тому вимагає досягнення більш широкого суспільного консенсусу, оскільки економічне і правове регулювання пенсійних систем поширює свій вплив не на одне покоління працюючих і пенсіонерів. Для цих цілей важливо використовувати набір методів актуарного оцінювання факторів, що впливають на ефективність функціонування того чи іншого пенсійного інституту. Все більше визнання в економічно розвинених країнах отримують принципи особистої відповідальності і

свободи вибору. Очевидно, що держава повинна відповідати за соціальні ризики «невідвратної сили» (категорії громадян, що знаходяться в зоні бідності: інваліди дитинства, ранні форми інвалідності, тривале безробіття, низький дохід в сім'ях з дітьми, яким забезпечується матеріальна підтримка на рівні прожиткового мінімуму).

В останні роки в пенсійних системах західних країн спостерігається тенденція до забезпечення більш тісної ув'язки розмірів пенсій з обсягами фактично сплачених страхових внесків. Такий підхід дозволяє підсилити страховий характер пенсійних систем і створити механізм, мотивуючий застрахованих до участі у фінансуванні системи, знизити можливість ухилення від сплати страхових внесків. Досягненню мети служить збільшення періоду, заробітки за який приймаються в розрахунок при визначенні розміру пенсії. Ідеальним варіантом є включення в розрахункову базу для нарахування страхових тарифів доходу за весь страховий період, що дозволяє говорити, якщо не про еквівалентність вкладу в фінансування системи і прав на отримання пенсії, то, при наймі, про дуже тісну залежність між цими двома показниками. Прикладом посилення вимог до заробітку пенсійних прав працівниками є Франція, яка підвищує вимоги відносно, як тривалості страхового періоду, так й величини щомісячного доходу застрахованої особи. Страховий стаж, необхідний для отримання максимально можливої за розміром пенсії, тепер становить 150 кварталів (37,5 років), а найбільша величина заробітної плати, з якої щомісяця справляються страхові внески, обмежується коефіцієнтом заміщення в 50%. Мета даних заходів – мотивувати працівників до регулярного і рівномірного упродовж усього трудового періоду внесення страхових внесків, не відкладаючи цих обов'язків на потім, з урахуванням додаткових пенсій, організованих в рамках галузей економіки та окремих підприємств, як правило становить 70%, але може досягати 80 і навіть 90% [2, с.69]. Застрахований в цьому випадку розуміє, що, чим більше він сам або в його користь було зараховано внесків упродовж життя, тим на більшу пенсію він може розраховувати.

Наприклад, в основному законодавчому акті Нідерландів – Білі про реформу системи соціального захисту населення (2004) – підкреслюється значимість принципу особистої відповідальності в організації життєдіяльності громадян і суспільства: «Кожен повинен робити все можливе для підтримки свого життєвого рівня» [4, с.45].

При цьому правила виділення цільової допомоги на основі перевірки доходів посилюються або замінюються на нові. Скорочується перелік осіб, які підпадають під категорію нужденних, знижується рівень відшкодування втраченого доходу, трансформуються умови отримання допомоги за рахунок більш тривалих «вичікувальних» періодів і скорочення періодів виплати допомоги. Підвищується залежність між соціальними витратами і економічною ефективністю.

Дані тенденції викликають необхідність трансформації існуючої моделі фінансового навантаження, його перерозподіл між суб'єктами правовідносин. Наприклад, тягар збільшення витрат можуть взяти на себе працюючі шляхом збільшення тарифів внесків, або пенсіонери – шляхом зниження розмірів пенсій чи збільшення віку виходу на пенсію, або вони можуть бути розподілені між працюючими і пенсіонерами за допомогою застосування одночасно двох вищевказаних заходів – збільшення тарифів і зниження розмірів пенсій.

Широке коло економічних, соціальних і політичних питань, які пов'язані з визначенням заходів, спрямованих на реформування пенсійних систем, висока соціальна значимість для життєдіяльності населення можливих трансформаційних перетворень – все це вимагає ретельного прогнозування та формування загальнонаціональної стратегії перетворень у зазначеній сфері.

Другий напрямок реформ в системах соціального забезпечення пов'язаний із підвищенням залежності між соціальними витратами і економічною ефективністю. Для цього більш активно застосовуються страхові методи обчислення пенсій: коли рівні пенсій ставляться в більш тісну залежність від обсягів страхових внесків та періодів «дожиття» при виході на пенсію (застосовуються так звані умовно-накопичувальні пенсійні схеми). При цій моделі реформи іноді також запроваджуються нові джерела фінансування за допомогою додаткового оподаткування і розширення видів внесків, що стягуються з зарплати, доходів, або обкладання, акцизами та податками окремих товарів населенню: спиртних напоїв, тютюнових виробів, предметів розкоші.

В останні 15-20 років, багато економічно розвинених країни зробили кроки щодо модернізації своїх пенсійних систем з метою пристосування їх до мінливих демографічних і економічних умов, а також для додавання їм більшої гнучкості і фінансової стійкості. На початкових етапах цих перетворень в ряді країн (Німеччина, Італія, США, Франція і Японія) відбувалися спроби збільшення доходів пенсійних систем за рахунок підвищення страхових внесків, що викликало активну протидію як працівників, так і роботодавців. Найчастіше ці ініціативи відхилялися суспільством.

Другим напрямком реформ, як правило, було підвищення віку виходу на пенсію одночасно із залишенням можливостей для дострокового (гнучкого) виходу на пенсію. Для прикладу, у Швеції в новій пенсійній системі не регламентований вік виходу на пенсію у законодавчому порядку. Його розмір є гнучким параметром і залежить від індивідуального вибору пенсіонера, починаючи з 61 року. Більш того, 67 років не є граничною межею завершення роботи, а віком, раніше якого ніхто не може бути примушений до припинення роботи по старості. Тобто він залежить від волі роботодавця і працівника, від конкретної ситуації.

Дані ініціативи досить часто знаходили законодавче втілення. Наприклад, в США пенсійний вік для чоловіків і жінок підвищується упродовж 2000-2027 рр. з 65 до 67 років, у Франції – до 62 років, Японії – до 65 років для жінок упродовж 2018-2030 р, чоловіків – упродовж 2013-2025 рр.

З метою збільшення фінансових надходжень у низці країн збільшена базова заробітна плата, з якої формуються внески шляхом включення в неї премій і відпускних нарахувань (Франція, Німеччина, Нідерланди, Австрія).

Важливим заходом для підвищення збалансованості пенсійних систем служить законодавче збільшення тривалості необхідного страхового стажу для отримання максимальної пенсії. У Великобританії з кінця 1990-х рр. стали обчислювати пенсію на основі заробітної плати за весь трудовий період, а не за 20 років найбільш високих заробітків. У Франції перейшли до обчислення пенсії із заробітку за 25 років роботи, відмовившись від 10 найбільш високих заробітків за заробітною платою років трудового стажу, збільшили страховий стаж для нарахування повної пенсії з 37,5 до 40 років. Італія перейшла до обчислення пенсії на основі заробітної плати упродовж усього трудового стажу, а не п'яти років, як це було раніше.

Одним з найважливіших модернізаційних напрямків в пенсійній сфері є застосування технології умовно-накопичувальних рахунків. Дана пенсійна технологія дозволяє на основі індивідуального обліку набутих пенсійних прав застрахованого і показника очікуваної тривалості життя в момент виходу на пенсію використовувати сильні сторони особистого і соціального пенсійного страхування. Умовно-накопичувальна складова пенсійної системи була запроваджена у 1999 році у Швеції. Основні принципи якої були сформульовані Е. Палмером [5]:

- фінансова стійкість в умовах демографічних та економічних змін (виконання обов'язків без підвищення внесків);
- прозорість перерозподілу (перерозподіл фінансується за рахунок позабюджетних коштів, а не за рахунок внесків);
- пенсійні накопичення громадян знаходяться в управлінні приватних фінансових інститутів.

Пенсії нараховуються на основі актуарних розрахунків та без урахування відмінностей у рівні тривалості чоловіків і жінок [6,с.2]. Досягнена в рамках системи еквівалентність обсягу сплачених страхових внесків та розміру пенсій служить потужним стимулом для постійної і в повному обсязі участі у фінансуванні системи.

Показник очікуваної тривалості життя в момент виходу на пенсію при розрахунку розміру пенсії повинен впливати на індивідуальну поведінку людини і стимулювати більш пізній фактичний вихід на пенсію. В кінцевому підсумку вона дозволяє в значній мірі послабити вплив на пенсійну систему демографічного чинника – збільшення тривалості життя, Система умовно-накопичувальних рахунків дозволяє вирішити низку існуючих проблем в сформованих пенсійних системах, заснованих на розподільних і накопичувальних (капіталізованих) принципах.

Ще одним напрямком реформування пенсійних систем в ряді країн стало введення обов'язкових або факультативно-обов'язкових професійних накопичувальних систем під державним управлінням і контролем (США, Великобританія, Нідерланди, Франція) і стимулювання створення додаткових добровільних пенсійних систем – як професійних, так і індивідуальних.

Таким чином, способи модернізації національних пенсійних систем вельми різноманітні. Вони включають в себе: підвищення пенсійного віку; збільшення періоду обліку заробітної плати, використовуюваного для розрахунку пенсії; зміну (зменшення) розміру пенсій шляхом їх індексування за індексом цін, а не по заробітній платі, і т.п.

Класифікувати способи проведення пенсійних реформ можна з урахуванням:

- внутрішньо-системних змін характеристик пенсійних систем – параметричні реформи;
- зміни моделей соціального забезпечення (від соціального забезпечення до соціального або приватного страхування) – системні реформи;
- зміни умов найму робочої сили – соціальні і макроекономічні трансформації;
- зміни структури і моделей пенсійних інститутів – інституційні зміни.

Більшість країн з розвинутою економікою при проведенні пенсійних реформ використовували комбінований спосіб. Вони обрали тактику коригувальних заходів (параметричні зміни) і часткової (вибіркової за характером) модернізації окремих сегментів пенсійних систем. Для цього, наприклад, були надані більш широкі можливості для розвитку додаткових професійних пенсійних систем і індивідуального пенсійного страхування.

Реформи пенсійних систем вже почалися в Німеччині, США, Італії, Франції, Угорщині, Польщі, Чехії, Швеції, Японії. Вони зводяться до різних комбінацій наступних заходів: плавного підвищення пенсійного віку, зниження величини окремих видів пенсій, збільшення розмірів страхових внесків та періодів страхування, відокремлення інститутів страхування та соціальної допомоги, обмеження, практики дострокового виходу на пенсію і стимулювання створення приватних пенсійних фондів.

Наприклад, в Швеції, Італії та Польщі до початку реформ існували щедрі розподільчі пенсійні системи з пенсіями, які встановлювались пропорційним чином заробітній платі і охоплювали більшість працюючих. Розміри страхових тарифів були досить високими, а для підтримки фінансової стабільності необхідним було їх подальше збільшення. В результаті реформування, солідарні пенсійні системи, при яких розмір пенсії розраховували у вигляді відсотків від колишніх заробітків, були замінені (упродовж перехідного періоду) системами з умовно-накопичувальними рахунками. При цьому, в більшості країн запроваджено принципове нововведення: на відміну від традиційних систем, в яких облік пенсійних прав проводився у відносному вираженні – умовних одиницях, сьогодні пенсійні права відображаються на індивідуальних рахунках

застрахованих в абсолютних розмірах, рівних страховим внескам, які фактично сплачені працівниками та на їх користь роботодавцями. Такий механізм дозволяє встановлювати тісний і наочний зв'язок між страховими внесками і розмірами пенсій [7].

Крім того, облік розмірів внесків і виплат сприяє вирішенню ще одного важливого завдання – регулювання розмірів внесків і виплат з позиції відповідальності і солідарності поколінь, яке покликане забезпечувати наочність і міжгенераційну рівновагу національних пенсійних систем.

Вбудований в систему механізм обліку та використання пенсійних ресурсів є свого роду демографічним буфером, що дозволяє системі автоматично реагувати на зміни в демографічній ситуації за рахунок прив'язки розміру пенсії до зростання очікуваної тривалості життя у похилому віці. Одночасно цей механізм формує і індивідуальну поведінку людини відносно до віку виходу на пенсію, оскільки його відкладання автоматично призводить до підвищення її розміру.

Однак, при наявності таких очевидних позитивних сторін умовно-накопичувальних пенсійних систем у них є і недоліки, найважливішим з яких є відсутність перерозподільних механізмів в рамках одного покоління на користь найменш забезпечених застрахованих – з низькими розмірами заробітної плати – або на користь інвалідів. Тому умовно-накопичувальні пенсійні системи доповнюються іншими пенсійними інститутами, які покликані забезпечувати гарантії мінімального доходу особам старшого віку та інвалідам, як правило, за рахунок загальних доходів бюджету. Наприклад, в Швеції і Польщі право на мінімальну гарантовану пенсію мають ті пенсіонери або інваліди, розмір пенсій яких не досягає встановленого рівня. Досить у цьому зв'язку зазначити, що в Швеції близько 30% пенсіонерів отримує доплати до пенсії за рахунок гарантованого мінімуму (прогнозується, що ця частка буде поступово скорочуватися). Дані заходи реформування системи соціального страхування активно застосовуються в Німеччині, Франції, Італії, Швеції та ряді інших країн, особливо в сфері пенсійних систем.

Фактично багато розвинених країн прийшли до пенсійної системи, яка поєднує в собі:

а) керовані державою пенсійні схеми з розташованими в приватному управлінні пенсійними планами за місцем роботи;

б) особистими ощадними пенсійними рахунками, призначеними для задоволення потреб груп населення з середніми і вищими доходами.

Слід зауважити, що вирішальна роль в забезпеченні доходів пенсіонерів належить державній пенсійній системі, яка в масштабах всієї країни надає найкращі можливості для забезпечення життєздатності даного виду пенсійного страхування, оскільки можливі відмінності регіонів і сегментів економіки в яких зайняті застраховані працівники, найбільш оптимально компенсують демографічні та економічні ризики.

Загальною для всіх розвинених країн тенденцією слід вважати посилення уваги до недержавних накопичувальних систем, поступове їх впровадження в національні системи пенсійного забезпечення. Раніше процес виникнення накопичувальних схем проходив безсистемно. Сьогодні регульований державою і фінансований роботодавцями, приватними особами накопичувальний пенсійний план починає відігравати все більш важливу роль. Ці плани стають частиною договору про належні працівникові соціальні пакети винагород і допомоги, які регулюють відносини між роботодавцями і працівниками.

Системи забезпечують підтримку доходів пенсіонерів, дозволяють підприємствам створювати ефективні програми управління людськими ресурсами. Незалежно від того, який ступінь відповідальності в недержавних пенсійних схемах бере на себе держава, завданням уряду є створення інституційних засад щодо регулювання цих схем.

Вибір того чи іншого пакету заходів з модернізації пенсійних інститутів в рамках державної розподільної системи визначають такі чинники, як природа чинної в країні пенсійної системи, характер демографічної ситуації, пануюче у суспільстві уявлення про справедливість, політичні міркування. Наприклад, для США, Великобританії і Швеції може бути можливим і достатнім збільшення середнього рівня внесків і деяке зменшення коефіцієнта заміщення. Натомість, для Німеччини, Італії і Франції, де рівень внесків вже дуже високий, можливі зміни пов'язані в першу чергу зі зниженням високого коефіцієнта відшкодування. Крім того, у Франції та Італії ще не вичерпані резерви, пов'язані з підвищенням пенсійного віку.

Як зазначають західні аналітики, комплекс заходів з реформування пенсійних систем в групі найбільш розвинених держав світу носить характер швидше коригування, ніж суттєвих структурних змін. У той же час навіть невеликі зміни в такій складній сфері, як пенсійна система, завжди пов'язані з певними труднощами.

Наприклад, підвищення пенсійного віку та стимулювання зайнятості осіб похилого віку має сенс тільки в умовах низького рівня безробіття, а використання принципу капіталізації пенсійних накопичень може принести користь тільки тоді, коли ці кошти спрямовуються на фінансування виробничих інвестицій, а не державного боргу і дефіциту держбюджету.

Висновки. Обережність і поступовість реформування пенсійних систем західних країн зумовлена тим, що будь-які стрімкі дії в даній області, які можуть різко змінити умови «угоди» між поколіннями, не знаходять тут громадської підтримки. Проте, все більше прихильників серед правлячої еліти і фахівців набуває концепція, відповідно до якої державна підтримка повинна здійснюватися тільки щодо базових пенсій, які мають універсальний характер, не пов'язаний з професійними особливостями її одержувачів і виплачуваних на умовах, виходячи перш за все із соціальних прав громадян.

При цьому всі заходи повинні бути спрямовані на включення потенціалу особистого інтересу самих застрахованих, що досягається за допомогою переходу до сучасних страхових технологій: умовно-накопичувальних механізмів обліку пенсійних прав і розширення масштабів використання приватних пенсійних фондів і індивідуальних пенсійних планів.

Слід зауважити, що не варто абсолютизувати любий національний досвід, тому що це досягнення кожної країни. якщо перенести це на нашу країну то наслідки можуть бути далекі від очікуваних. Тому з точки зору методів, інструментів, охоплення населення, витрат, оцінки результативності, корисним є кожен досвід, але тільки з урахуванням всього розмаїття національних особливостей. Перш за все, важливим є усвідомлення того, що для пенсійної системи необхідні продуманість, розумний баланс державних гарантій і особистої відповідальності. Системі пенсійного забезпечення повинні довіряти. Ключова роль в процесах пенсійного реформування має належати державі і урядові, що на всіх етапах впроваджують і контролюють пенсійне забезпечення. Враховуючи економічну, соціальну і демографічну ситуацію в Україні, варто не тільки уважно вивчати досвід країн, які зіткнулися з проблемами пенсійного реформування, але і конструктивно трансформувати його в процесах власних реформ з використанням фінансової архітектури пенсійних систем. Системне дослідження досвіду модернізації пенсійних систем як країн з розвинутою ринковою економікою, так і тих, що розвиваються, дозволило визначити перелік складових і їх організаційно-фінансову архітектуру, сполучення яких, послідовність, етапність та інтенсивність впровадження являють собою сукупність дієвих інструментів реалізації пенсійної реформи в Україні.

Список використаних джерел

1. Мельничук В.Г. Пенсійна реформа: спроба №3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzholen.ua/Economics/65860>. – Назва з екрану.
2. Новиков А.П. Особенности эволюции зарубежных пенсионных систем. / А. Новиков // Мировая экономика и международные отношения – 2006, - №5. – С.65-72.
3. Буманс А. Европа стареет. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pensione.ru>. – Назва з екрану.
4. Бейгереев М. Нідерланди: суть реформи соціальної захисту – в стимулюванні трудової активності // Человек и труд, 2014, №1.- с.40-49.
5. Palmer E. The Swedish pension reform model: framework and issues / E. Palmer // World Bank Pension Primer, 2000. – Washington D.C. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/2638200.pdf>. – Назва з екрану.
6. Верещак В.М. Державне регулювання накопичувального елемента пенсійних систем: зарубіжний досвід (на прикладі Швеції і Німеччини) // Актуальні проблеми державного управління, 2016, №1(49). С. 1-7.
7. Мак Таггарт Г. Досвід реформування пенсійних систем у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні / Г. Мак Таггарт [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf. – Назва з екрану.

References

1. V. Melnychuk Pensionnaja reforma: sprobа №3 [Pension reform: an attempt #3]. – <http://tyzholen.ua/Economics/65860>.
2. Novikov A.P. Osobenosti evolutsii zarubeshnikh pensionnikh system [Features of the evolution of foreign pension systems]. // Myrovaja ekonomika i meshdunarodnie otnoshenia [World economy and international relations] – 2006, – №5. – P.65-72.
3. A. Bumans Evropa stareet [Europe is getting old] – <http://www.pensione.ru>.
4. M. Beyhereev Niderlandi: sut reform sozialnoi zashiti [Netherlands: the essence of the reform of social protection – in stimulation of work activity] // Man and work, 2014, №1. – P.40-49.
5. Palmer E. The Swedish pension reform model: framework and issues // World Bank Pension Primer, 2000. – Washington D.C. – <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/2638200.pdf>.
6. V. Vereshchak Dershavne reguluvania nakopichuvalnogo elementa pensijnikh system: zarubishnij dosvid (na prikladi Shvezii i Nimechiny) [State regulation of the accumulation element pension systems: international experience (on example Sweden and Germany)] // Actual problems of public administration in 2016, №1 (49). P.1-7.
7. G. McTaggart Experience of reforming pension systems in Eastern Europe and the CIS compared with pension reform in Ukraine – www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Ріппа Марія Богданівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Університет державної фіскальної служби України
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська обл., 08201, Україна
e-mail: rippa_mary@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Риппа Мария Богдановна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов
Университет государственной фискальной службы Украины

ул. Университетская, 31, г. Ирпень, Киевская обл., 08201, Украина
e-mail: rippa_mary@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Rippa Mariya Bogdanivna, Ph.D. in Economic, Associate Professor
The University of State Fiscal Service of Ukraine
31, Universitetska St., Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine
e-mail: rippa_mary@ukr.net

УДК 336.71:368.8

ИННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СПІВПРАЦІ БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В КРАЇНАХ АЗІЇ

Кучеренко В.В.,
Тринчук В.В.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, пов'язаних з інтеграційними процесами банків та страхових компаній на фінансовому ринку.

Основна мета дослідження полягає у визначенні особливостей інноваційного розвитку та узагальненні досвіду співпраці банків та страхових компаній в умовах глобалізації на фінансових ринках в Азії.

Методи дослідження. Дослідження базується на використанні статистичних даних про стан розвитку банкострахування в країнах Азії, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. У роботі застосовано сукупність наукових методів аналізу, синтезу, узагальнення і підходів, у тому числі: системного, порівняльного, історичного, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті здійснено огляд розвитку банкострахування в країнах Азії, виділені найважливіші сучасні тенденції інноваційного розвитку співпраці банківських установ та страхових компаній. Доведено, що світовий ринок банкострахування набуває все більшого значення й має позитивну динаміку темпів зростання. На фінансовому ринку щорічно укладаються угоди банкострахування, які дають можливість страховикам виходити на нові ринки й завойовувати клієнтів банківських установ. Непоодинокі приклади купівлі страховиками банківських установ.

В ході дослідження визначено, що банкострахування покликано забезпечити диверсифікацію банківських послуг, забезпечити можливості для отримання додаткових доходів для банків, сприяти розвитку страхового ринку шляхом збільшення збору страхових премій та реалізувати ідею синергізму між двома партнерами.

Галузь застосування результатів. Використання в процесі подальших теоретичних досліджень проблематики інноваційного розвитку банкострахування, а також в практичній діяльності страхових компаній та банківських установ.

Висновки. До перспективних ринків з високими темпами зростання каналу банкострахування в сегменті страхування життя в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні варто віднести Індію, Сінгапур, Таїланд, Індонезію, Малайзію, де зростання буде стимулюватися шляхом входження великих іноземних страхових компаній і сприятливого макроекономічного середовища.

Встановлено, що протягом останніх п'яти років в Азії спостерігається зростання кількості банківських договорів про дистрибуцію страхових продуктів. З метою диверсифікації послуг належну увагу банківські установи зосереджують не лише на лайфвовому ринку, а й на ринку ризикового страхування.

Доведено, що визначальним фактором подальшого розвитку банкострахування буде виступати зростання довіри з боку населення до фінансових інституцій.

Ключові слова: банкострахування, банківська установа, страхова компанія, страхові продукти, нові бізнес-премії, угоди банкострахування.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА БАНКОВ И СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В СТРАНАХ АЗИИ

Кучеренко В.В.,
Тринчук В.В.

Предметом исследования является совокупность экономических отношений, связанных с интеграционными процессами банков и страховых компаний на финансовом рынке.

Основная цель исследования состоит в определении особенностей инновационного развития и обобщении опыта сотрудничества банков и страховых компаний в условиях глобализации на финансовых рынках Азии.

Методы исследования. Исследование базируется на использовании статистических данных о состоянии развития банкострахования в странах Азии, научных трудов отечественных и зарубежных ученых. В работе применена совокупность научных методов анализа, синтеза,